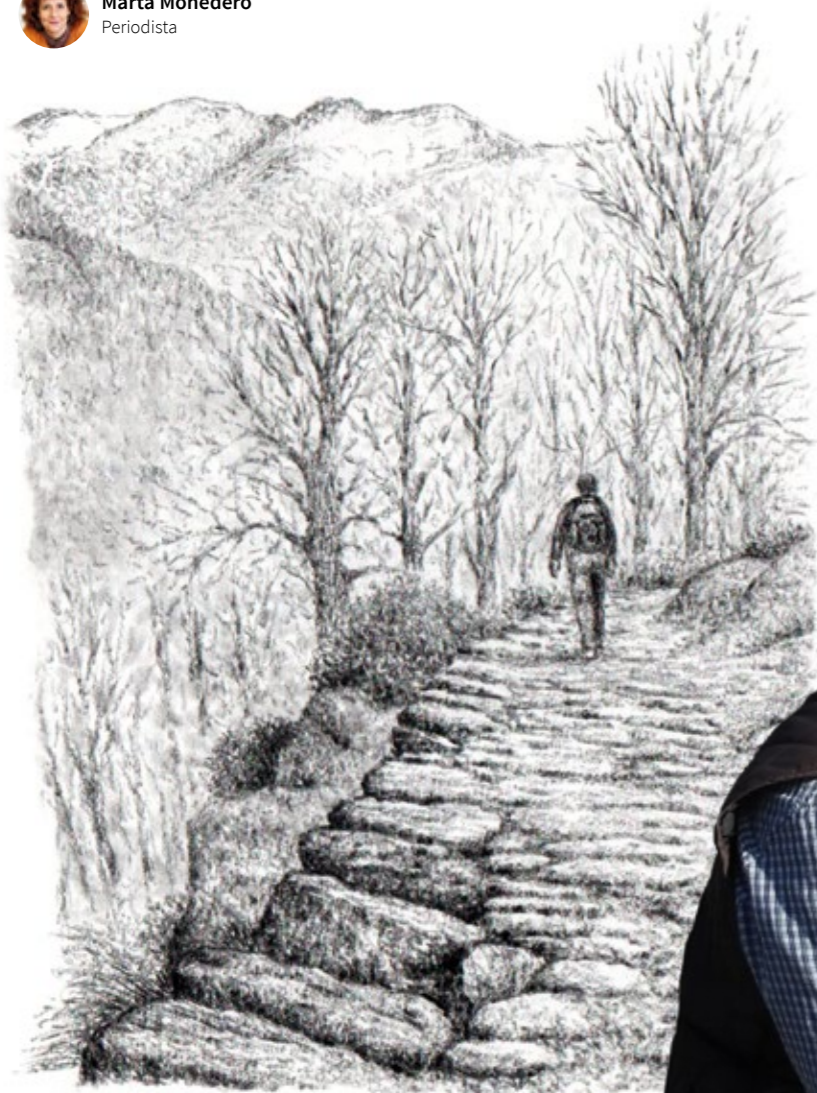

Els guardians de la memòria dels camins

Conversa entre Josepmaria Rispa i Ricard Novell

Marta Monedero
Periodista

Ricard Novell

Marco Ansaloni

Caminar és la nostra oficina

La torre del campanar de l'església de Sant Miquèu es dreça orgullosa al cor de Vielha, el punt de trobada amb en Josepmaria Rispa (El Pont de Suert, 1962), guia-interpretador del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, i en Ricard Novell (Barcelona, 1961), guia cultural, escriptor i il·lustrador, resident a la Vall d'Aran durant més de quatre dècades. Tots dos s'han erigit en guardians de la memòria dels camins dels Pirineus i encaixen amb la idea que la gent fa el territori. "Ja érem granadets quan vam coincidir dalt del Tuc de Molières fa 40 anys", recorda en Josepmaria, mentre en Ricard somriu per sota el nas i hi afegeix: "Vam tornar a quedar per pujar el Pic de la Tallada, situat a la sortida sud del túnel de Vielha i, quan vam arribar al cim, no s'hi veia res".

A partir d'aquí, tot va anar rodant. Anys després que en Josepmaria comencés a treballar al Parc Nacional, el 1990, en Ricard va deixar de fer de comercial per dedicar-se a recuperar els camins de l'Aran, l'única comarca catalana amb

mirada atlàntica. "Semblava un somni, només hi havia el GR 11 i es va voler crear un GR circular, el 211, en la part central del riu Garona, el Baish Aran i el Naut Aran. Em van encarregar fer-ne els fulletons, les rutes en bicicleta...". Dos anys després, va optar per fer de guia i, com que volia conèixer millor les flors, els arbres i les muntanyes, es va apuntar al curs que ofería el Parc Nacional. "Tu hi feies de professor, Josepmaria". Aquest assenteix amb el cap i, tot seguit, demana un cafè americà amb gel al bar de la plaça de l'església. Ambdós s'admiren mútuament, s'estimen la Vall i la coneixen a fons. "Per què es diu carrer Major a aquell que s'enfila cap a la muntanya?", assenyala en Ricard, i ell mateix aclareix que era l'antiga via de connexió amb el Pòrt de Vielha, durant segles l'única sortida cap al sud. "Abans de la construcció del túnel, el carrer principal no existia". Des d'aleshores, el paisatge ha canviat força en l'únic espai de cultura occitana a Catalunya, com revela aquesta conversa que té lloc entre Vielha i Bausen, un divendres de novembre, quan encara no ha nevat al país de l'Aran.

Membres de la Taula de Camins de l'Alt Pirineu i Aran, en Josepmaria i en Ricard comparteixen una manera molt pròxima, gairebé íntima, de relacionar-se amb l'entorn. En escoltar-los es percep que s'han fet moltes preguntes. "Els camins són la xarxa de comunicació principal d'una població. Als anys setanta alguns es comencen a perdre amb la construcció de les pistes forestals, que aprofiten els antics camins perquè tenen la traçada feta —analitza en Josepmaria—. Però es comet

Els camins són les artèries per on hem circulat nosaltres i els animals durant milers d'anys

un greu error: una pista forestal és per als vehicles i el camí és per caminar. La pèrdua patrimonial posa contra les cordes la xarxa històrica per on sempre ens havíem mogut. Per sort, a finals del segle XX, neix un sentiment de recuperació dels camins, encara que sovint són irrecuperables. Si hi passa una carretera nacional, no la canviaràs, per no parlar de l'expansió urbanística d'alguns pobles". En Ricard treu de la motxilla un àlbum de fotos, que il·lustra com s'han anat modificant els paisatges de la vall i els sentiments que els acompanyen. "Molts camins porten mals records a la gent gran —reconeix—. Les penúries dels traginers, de les rutes del contraban i de l'exili. De segons quines històries, encara costa parlar-ne". Són tabú. "A la meva família va morir gent tornant de fires ramaderes pel mal temps —confessa en Josepmaria—. Els Pirineus mai no han estat cap barrera, ans al contrari, els camins són les artèries per on hem circulat nosaltres i els animals durant milers d'anys. Soc geògraf i, al principi, no distingia un pi d'un avet. Avui, visc i treballo per a la idea de moure'ns a peu i recuperar una mirada al territori que milers de generacions han practicat abans que

nosaltres. Em motiva fixar-nos en aquella flor que creix a contracorrent, en un rastre d'animal o poder preguntar-nos per què el bosc cada cop s'enfila més amunt a la muntanya i la neu va retrocedint".

Tant l'un com l'altre han esmolat la capacitat d'observació. "Caminar és la nostra oficina —situa en Ricard—. Quan fem de guies acompanyem altres persones, però ens encanta anar sols, és la millor manera d'adonar-se de tot". En Josepmaria arriba a l'extrem de crear poemes caminant. "Ara també caminem amb cotxes, avions i vaixells. Però l'essència és fer-ho a peu. Al Parc Nacional arriben cada any 600.000 visitants i els hem de saber explicar què vol dir realment caminar: conèixer el paisatge, la cultura i la natura. Quan la competició arriba a la muntanya és un problema. Els objectius d'empresa, aquí, són perillosos, perquè accentuen dos prototips de visitants: la família Decathlon, que es pensa que per haver comprat el material adequat podrà fer un tresmil; i els que expliquen que van al gimnàs, però potser això no té per què fer-los aptes, per exemple, per fer la travessa Carros de Foc". És evident que la muntanya ha deixat de ser un destí per a minories. En Josepmaria repassa com "els primers alpinistes que van conquerir el Montblanc eren exploradors, i els pirineistes de finals del segle XIX pertanyien a les classes benestants, que venien a practicar el termalisme al nord de la Gran Serralada". És en aquella època quan sorgeixen un grapat de noms infernals. "Les Muntanyes maleïdes, a què fa referència Pep Coll —indica en Ricard—, plenes de misteri, que estimulen la creació de llegendes sobre llocs endimoniats".

En ruta cap al Baish Aran, comenten cada poble, cada revolt i cada obaga. Asseguren que, fins no fa gaire, algunes

Ricard Novell

És fonamental crear relats sobre els llocs

feines es feien en comunitat. "En alguns llocs es cridava un veí de cada casa per arreglar els camins o per collir les patates, això s'ha perdut", es lamenta en Ricard en travessar Bossòst, amb les set capelles que l'envolten. Un cop superat l'eix comercial de Les, esquitxat de vehicles amb matrícula francesa, un trencall a frec de la frontera s'enfila cap a Bausen, un poble d'una trentena d'habitants, que ha conservat l'arquitectura tradicional. En Ricard convida a conèixer cada pedra i en Josepmaria s'esplaia: "Allò que no es coneix no es pot protegir. Si expliquem que una església té una patologia estructural potser entre totes hi trobarem una solució. Que la Vall de Boí fos declarada Patrimoni Mundial de la UNESCO ha revitalitzat la vida de la gent que hi viu i ha permès recuperar

un llegat". En Ricard ho concreta: "Si cau un tros de pedra a l'església de Sant Climent de Taüll, l'arreglen de seguida. A les esglésies araneses, en general, costa una mica més".

Un dels grans escriptors sobre la natura, l'escocès Robert MacFarlane, sosté que "els camins són representacions dels costums en un paisatge, el resultat d'un esforç conjunt". Clarament, en Ricard hi està en sintonia. Va dissenyar el Camin Reiau, "una ruta a través de trenta-tres pobles de l'Aran que té com a base els antics senders i que mostra aspectes del patrimoni cultural com ara el mestier de Vilamòs, que es feia servir per ferrar els animals". També escriu i dibuixa. És autor de la guia literària *Un viaje fantástico a trazos de lápiz. Los pueblos de la Val d'Aran*, de prosa precisa i traç sensible.

“La gràcia, Ricard, és que tu eleves la realitat i la transformes en art —el lloa en Josepmaria—. Les persones dibuixades sempre estan treballant i se’n surten davant les adversitats. Són humils, hi ha homes i dones i ajuden a explicar les històries de l’Aran”. En Ricard somriu i puntualitza que “fins fa trenta anys, no hi havia artistes al Pirineu, els grans referents són Pep Coll i Joan Bellmunt, que encara van agafar una bona època, trobaven gent que els confiaven històries interessants,

ara ja no s’expliquen llegendes”. Però en Josepmaria li replica: “un dia, una llegenda parlarà de tu, Ricard”.

És fonamental crear relats sobre els llocs. Entendre com són, com funcionen i com canvien. Un entorn al qual avui l’assetja la crisi climàtica. “Pot semblar que no va amb nosaltres, però els padrins [avis] diuen que hi ha fonts amb falta d’aigua per al bestiar”, afirma en Ricard. “Tens raó, els que vivim a muntanya pensem que el canvi climàtic no ens afecta, tot i que els estudis ens diuen que té un impacte major que a altres llocs. Aquí, la temperatura ha pujat prop de dos graus i cada cop hi ha menys neu. Els Pirineus són un laboratori que ens pot explicar cap a on va el canvi global i com podem preservar els camins”. Uns camins que són un espai de llibertat i de relació. Memòria viva. I, si no els transitem, s’esborraran.

Els camins són un espai de llibertat i de relació. Memòria viva. I, si no els transitem, s’esborraran

